

Tarih & Gelecek Dergisi

Journal of History & Future

Doç. Dr.
Said OLGUNSiirt Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü,
saidolgun@siirt.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9171-2788>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 22/02/2024 18/03/2024

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1441710>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Yanya Mebusu ve Şûra-yı Devlet Azası Ali Naki Paşa (1844-1904)

*Yanya Deputy and Member of the Council of State Ali Naki
Pasha (1844-1904)*

Öz

Bu çalışmanın konusunu Yanya Mebusu ve Şûra-yı Devlet Azası Ali Naki Paşa oluşturmaktadır. Tanzimat Fermanının ilanından kısa bir süre sonra 1844 yılında Yanya'ya bağlı Libohova'da doğmuştur. Köklü ve zengin bir aile olan Arslan Paşazade ailesine mensuptur. Özel hocalardan temel düzeyde eğitim almıştır. Ali Naki Paşa, ailesinin sahip olduğu nüfuz ve Osmanlı saltanatına sadakati nedeniyle mebusluk ve Şûra-yı Devlet üyeliği gibi çeşitli ve önemli vazifelerde bulunmuştur. Üstlenmiş olduğu görevlerde gösterdiği başarılar hem hükümet hem de Padişah tarafından takdirle karşılanmıştır. Bilhassa II. Abdülhamid döneminde hızlı bir gelişim gösteren Arnavut ulusçuluğuna mesafeli durmaya özen göstermişse de şüpheli gözlerden korunması mümkün olmamıştır. İyi eğitim almalarını sağladığı çocukları Osmanlı devlet hizmetinde önemli görevler üstlendikleri gibi 1912 yılında kurulan Arnavutluk devletinde de önemli vazifelerde bulunmuşlardır.

Çalışmada bilhassa Osmanlı arşiv belgelerinden istifade edilerek Ali Naki Paşa'nın kronolojik bir hayat hikayesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çeşitli başlıklar altında ailesi, ilk gençlik yıllarında yer aldığı görevler, mebusluğu, mutasarrıflığı, Şûra-yı Devlet Azalığı ve çocukları hakkında bilgiler aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ali Naki, Yanya, Meclis-i Mebusan, Şûra-yı Devlet

ATIF: OLGUN, Said, "Yanya Mebusu ve Şûra-yı Devlet Azası Yanyalı Ali Naki Paşa (1844-1904)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 10/1 (Mart 2024), s. (1-18)

CITE: OLGUN, Said, "Yanya Deputy and Member of the Council of State Ali Naki Pasha (1844-1904)", *Journal of History and Future*, 10/1 (March 2024), pp. (1-18)

Tarih ve Gelecek Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. / Journal of History and Future ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Abstract

This study focuses on Yanya Deputy and Member of the Council of State Ali Naki Pasha, who was born in Libohova, a district of Yanya, in 1844 shortly after the declaration of the Tanzimat Edict. He belonged to the prominent and wealthy Arslan Pasha family. Ali Naki Pasha received basic education from private tutors. Due to his family's influence and loyalty to the Ottoman Sultanate, he held various significant positions such as being a member of the parliament and the Council of State. His achievements in his duties were appreciated by both the government and the Sultan. He took care to keep his distance from Albanian nationalism, which developed rapidly especially during the reign of Abdulhamid, but it was not possible to protect himself from skeptical eyes. He ensured that his children received good education, and accordingly, they held important positions in both the Ottoman Empire and Albania.

In this study, the life story of Ali Naki Pasha is presented chronologically, especially using Ottoman archive documents. Information is provided under various titles such as his family, the roles he played in his youth, his membership in parliament, governorship, membership in the Council of State, and details about his children.

Keywords: Ali Naki, Ioannina, Parliament, Council of State

Giriş

23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'nin ilanı sonrası yapılan seçimleri müteakip 19 Mart 1877'de açılan Osmanlı Meclis-i Mebusanında görev yapan Arnavut asıllı mebuslar hakkında ilk prosopografik çalışma Bülent Bilmez ve Nathalie Clayer tarafından 2010 yılında yapılmıştır. Yazarlarının da belirttiği üzere söz konusu makalede mebusların meclisteki siyasi faaliyetleri çoğunlukla ihmal edildiği gibi meclis dışındaki hayatları ve faaliyetleri de yeterince incelenmemiştir. Yazarların ifadesine göre bu durumun nedeni yetersiz birincil ve ikincil kaynaklardır. Bilhassa ikincil kaynakların güçlü bir milliyetçi veya komünist önyargısı olan çalışmalar ve sözlü tarihe benzerlik gösteren metinler olmasından yakınan yazarlara göre eksik ve yanlış bilgilerin tamamlanabilmesi ve düzeltilebilmesi için Osmanlı kaynaklarına başvuran daha ileri çalışmalara ihtiyaç vardır.¹

Bilmez ve Clayer'in çalışmalarında hakkında bilgiler verdikleri mebuslardan biri de çalışmamızın konusunu oluşturan Yanya Mebusu Ali Naki Paşa'dır. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere diğer mebusların birçoğu için geçerli olan durum Ali Naki Paşa için de geçerlidir. Dolayısıyla bu çalışmamızda Bilmez ve Clayer'in eksik, yanlış ve taraflı bilgiler içerdiğinden yakındıkları ikincil kaynaklardan ziyade Osmanlı arşiv belgelerinden istifade edilerek Ali Naki Paşa'nın hayatı incelenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Ali Naki Paşa'nın ve dahil olduğu sosyal çevrelerin Bâb-ı Âli ile olan münasebetleri ve buna bağlı olarak taraflar arasında cereyan eden yazışmalar ve bunların mahiyeti çalışmanın içeriğinin sınırlarını belirlemiştir. Ali Naki Paşa ve ailesinin Yanya'daki nüfuzlarının tezahürü olarak Osmanlı bürokrasisi ile olan yakın teması ve devlet görevlerinde bulunmaları, devlet arşivleri üzerinden bir tarih metni inşasına imkân veriyor olsa da bunun yeterli olduğunu ifade etmek pek mümkün değildir. Çalışmada Ali Naki Paşa'nın hayatının yanında

1 Bülent Bilmez, Nathalie Clayer, "A Prosopographic Study on some 'Albanian' Deputies to the First Ottoman Parliament", *The First Ottoman Experiment in Democracy*, ed. C. Herzog - M. Sharif, Nomos Verlagsgesellschaft, Würzburg 2010, s. 152.

ulaşılabilen kaynaklar ışığında çocukları hakkında da bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Ailesi, Eğitimi ve İlk Gençlik Dönemindeki Faaliyetleri

Ali Naki Paşa'nın mensubu olduğu aile "Şehit Arslan Paşa Sülalesi" ismiyle anılır.² III. Mehmed döneminde 1590 yılında Yanya idareciliğine atanan Zülfikar Ağa'nın oğlu olan Arslan Paşa, babasından sonra 1600 yılında aynı görevi üstlenmiştir. Bu tarihten itibaren 1786 tarihine kadar geçen 186 yıl boyunca Yanya'nın idareciliğini Arslan Paşa'nın soyundan gelenler yapmışlardır ve bu soydan gelenler Arslan Paşazade şeklinde tesmiye olunmuşlardır.³

Tepedelenli Ali Paşa, 1768'de Yanyalı Arslan Paşa sülalesinden Delvine Mutasarrıfı Muço (Mustafa) Bey'in oğlu Kaplan Paşa'nın kızı Ümmü Gülsüm Hanım ile evlenmiş böylece Tepedelenli Ali Paşa ile Arslan Paşazadeler arasında bir akrabalık tesis edilmiştir. Bu evlilikten Ahmet Muhtar Paşa (ö. 1821) ve Veli Paşa (ö. 1821) dünyaya gelmiştir. Bununla birlikte Tepedelenli Ali Paşa, kız kardeşi Şehnisa'yı Delvine Mutasarrıfı Kaplan Paşa'nın oğlu Ali Paşa ile evlendirmiştir. Bir başka ifadeyle Tepedelenli Ali Paşa, kayınbiraderi Ali Paşa ile kız kardeşi Şehnisa Hanım'ı evlendirerek iki aile arasındaki akrabalık bağlarını daha da kuvvetlendirmiş oluyordu. Babası Kaplan Paşa'nın idamından sonra Delvine Mutasarrıflığına getirilen Ali Paşa, 1774 yılında miras kavgası nedeniyle kardeşleri Hüdai ve Selman Beyler tarafından öldürülmüştür. Eniştesini öldürdükleri Tepedelenli Ali Paşa'dan çekinen kardeşlerden 16 yaşındaki Selman Bey, dul kalan Şehnisa Hanımla evlenmek zorunda kalmıştır. Ali Paşa'dan Elmas Bey ve Subhiye Hanım isimlerinde iki çocuğu olan Şehnisa Hanım'ın Selman Bey'den de Hasbiye Hanım, Safiye Hanım ve Âdem Bey isimlerinde üç çocuğu olmuştur.⁴ Selman Bey'in genç yaşta vefatı üzerine Ergiri'de kayınbiraderleri Kaplan Paşazadelerin yanında kalmak istemeyen Şehnisa Hanım Libohova'ya taşınmıştır. Burada Tepedelenli Ali Paşa'nın yaptırmış olduğu kale benzeri korunaklı bir yapıda ikamet etmiştir.⁵

Arslan Paşazadelerden sonra 1788'de Yanya'nın yönetimine gelen Tepedelenli Ali Paşa, evlilikler yoluyla tesis edeceği akrabalıklarla Avlonya'yı kontrol altına alabileceğini ümit etmiştir. Bu doğrultuda Avlonya Mutasarrıfı Sinan Paşa sülalesinden İbrahim Paşa'nın kızlarıyla oğullarını ve yeğenini evlendirmiştir. Paşu Hanım'ı Muhtar Paşa'ya; Zübeyde Hanım'ı da Veli Paşa'ya alan Tepedelenli Ali Paşa, kız kardeşi Şehnisa Hanım'ın oğlu Âdem Bey'i de Belkıs Hanım ile evlendirmiştir.⁶

Belkıs ve Âdem Bey'in evliliğinden 1807 yılında İzzet, 1809 yılında da çalışmamızın konusunu oluşturan Ali Naki Paşa'nın babası Malik Naili Paşa doğmuştur.⁷ Tepedelenli Ali

2 Ahmed Müfid, *Tepedelenli Ali Paşa 1744-1822*, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1324, s. 3.

3 1431 tarihinden 1788 tarihine kadar Yanya'da idareci olarak görev yapanlara ait bir liste için bk. Ahmed Müfid, *age.*, s. 31. Machiel Kiel, "Yanya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, TDV Yay., İstanbul 2013, s. 320. Alpaslan Fuat Erdem, *H. 1319 (M. 1901) Tarihli Yanya Vilayeti Salnamesinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2018, s. 148.

4 Kaplan Paşa'nın ilk evliliğinden Ali Paşa ve Mustafa Bey; ikinci evliliğinden de Murteza Bey, Hudai Bey, Said Bey ve Selman Bey dünyaya gelmiştir. Ahmed Müfid, *age.*, s. 42-46. Tepedelenli Ali Paşa'nın çocukları hakkında bk. Hamiyet Sezer, "Tepedelenli Ali Paşa'nın Oğulları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 17, S. 28 (Mayıs 1995), ss. 155-164.

5 Ahmed Müfid, *age.*, s. 120.

6 Ahmed Müfid, *age.*, s. 72-73.

7 Ahmed Müfid, *age.*, s. 36.

Paşa'nın hazinedarlığını da yapan Âdem Bey, Malik Naili Paşa'nın doğdu 1809 yılında daha yirmi yaşındayken verem nedeniyle vefat etmiştir.⁸ Tepedelenli Ali Paşa, yeğeninin vefatı üzerine geride kalan çocuklarını yanına almıştır. 1822 yılında Tepedelenli Ali Paşa idam edilirken 1825 yılında da İzzet Bey şehit olmuştur.⁹

1854/1855 yılında kaleme almış olduğu bir müzekkerede kendisini “Yanya eyaleti dahilinde Ergiri sancağı hanedan-ı kadiminden merhum Ali Paşa'nın hafidi” olarak tanıtan Malik Naili Paşa, başta büyükbabası ve babası olmak üzere tüm akrabalarının devlet hizmetine girmiş olduklarını ifade ederek kendisinin de “İstabl-ı Âmire Müdirliği payesiyle çerağ idhal-i hidmet-i şâhâne” buyrulmasına izin verilmesi talebinde bulunmuştur.¹⁰ 1855 yılında Malik Naili Paşa'ya rikâb-ı hümâyûn-ı şahane kapıcıbaşılığı, oğlu Âdem Bey'e ise hocalık rütbe-i muteberesi verilmesi gündeme gelmiştir.¹¹ 1 Ağustos 1857 tarihli bir belgeye göre İstabl-ı Âmire Müdirliği payesinde bulunan Malik Naili Paşa'nın uhdesine mîrimîrânlık tevcih edilmiştir.¹² Yaklaşık yirmi yıl sonra 20 Temmuz 1877 tarihli bir iradeyle öteden beri iyi hizmetlerine ve sadakatine şahit olunan Malik Naili Paşa'nın rütbesi Rumeli Beylerbeyliğine yükseltilmiştir. Bu terfide Yanya'da kurulan İane-i Harbiye Komisyonunda göstermiş olduğu gayretleri ile içerisinde bulunan şartlar nedeniyle bölgede ihtiyaç duyulan sadık ailelerin taltiflerinin sağlayacağı düşünülen fayda etkili olmuştur. Aynı irade ile oğlu Âdem Safiyuddin Bey'in dahi “rütbe-i hâliyesi olan mütemâyizin ûlâ sınıf-ı sanisine terfi” olunmasına karar verilmesi de bununla ilgilidir.¹³ Mehmet Süreyya'nın ifadesine göre uzun bir hayat süren Malik Naili Paşa, 85 yaşındayken 23 Mart 1893 tarihinde Yanya'da vefat etmiştir.¹⁴

Malik Naili Paşa'nın eşinin adı Esmâ Hanım'dır.¹⁵ Malik Naili Paşa'nın iki oğlu vardır. Bunlardan biri ve muhtemelen büyük olanı yukarıda ismini zikrettiğimiz Âdem Safiyüddin iken diğeri Ali Naki Paşa'dır. Ali Naki Paşa, 1844 yılında Ergiri kazasına bağlı Libohova kasabasında doğmuştur. Özel hocalardan temel din eğitiminin yanı sıra Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Arnavutça konuşabilen Ali Naki Paşa, okuyup yazabilecek derecede Türkçe ve Rumca biliyordu.¹⁶

İlk gençlik yılları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığımız Ali Naki Paşa, Yenişehir Fırka-i Askeriyesi Kumandanı Ferik Mehmed Ali Paşa (1827-1878) ile birlikte Tırhala bölgesindeki Yunan eşkıyalarına karşı yürütülen harekâta katılmıştır. Bu harekât neticesinde dönemin meşhur eşkıyaları etkisiz hale getirilmiştir. Ferik Mehmed Ali Paşa, 29 Aralık 1874'te harekâta göstermiş olduğu yararlılık üzerine Ali Naki Paşa'nın rikâb-ı hümâyûn kapıcıbaşılık olan rütbesinin saniye

8 Ahmed Müfid, *age.*, s. 120.

9 Ahmed Müfid, *age.*, s. 36.

10 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Kalemi (A.DVN), 106/46, 1271 (1854/1855).

11 BOA, Bab-ı Asafi Amedi Kalemi (A.AMD), 64/12, 1271 (1854/1855).

12 BOA, Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi (A.DVN.MHM), 23/7, Z 1273 (Ağustos/Eylül 1855).

13 BOA, İrade Dahiliye (İ.DH), 751/61337, 8 B 1294 (19 Temmuz 1877).

14 Mehmed Süreyya, “Mâlik Nâilî Paşa”, *Sicill-i Osmanî*, C. 3, Yay. haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 1996, s. 930.

15 BOA, Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO), 3314/248486, 13 R 1326 (15 Mayıs 1908).

16 BOA, Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri (DH.SAİDd), 3/398, 29 Z 1260 (9 Ocak 1845). BOA, Şûra-yı Devlet Sicill-i Ahval İdaresi (ŞD.SAİD), 30/6, 1260 (1844/1845).

sınıfına yükseltilmesini istemiştir. Bunun üzerine 10 Ocak 1875'te çıkarılan bir irade ile sınıfa mütenasip olmak üzere Ali Naki Paşa'ya İstabl-ı Âmire Müdürlüğü payesi ihsan buyrulmuştur.¹⁷

Meclis-i Mebusan Üyeliği ve Faaliyetleri

23 Aralık 1876'da ilan edilen Kanun-i Esasi ile Osmanlı Devleti meşruti monarşi yönetim sistemine geçmiştir. Yeni dönemin en önemli müessesesi ise üyeleri seçimle belirlenen Meclis-i Mebusan idi. Meclis-i Mebusan üyelerinin belirlenmesi için yapılan seçime katılan Ali Naki Paşa, Yanya Mebusu seçilmiştir.¹⁸ Meclis-i Mebusan, 19 Mart 1877 tarihinde gerçekleştirilen açılış töreninin ardından faaliyetlerine başlamış ve 28 Haziran'a kadar çalışmalarını sürdürmüştür.¹⁹ Yaklaşık yüz gün faaliyet gösteren Meclis-i Mebusanın gündemine çeşitli konular gelmiş ve Ali Naki Paşa bu konular hakkındaki fikir ve düşüncelerini paylaşmıştır.

21 Nisan 1877'de Mecliste memur maaş ve ünvanları hakkında konuşulurken söz alan Ali Naki Paşa, tartışmalar esnasında dile getirilen memur maaşlarının düşük olduğu şeklindeki görüşleri eleştirmiştir. Eleştirisini somut bir örnek üzerinden dile getiren Ali Naki Paşa'nın temel kaygısının devlet harcamalarının fazlalığı olmuş bu nedenle harcamaların kısıtlanması, paranın değerinin dolayısıyla itibarının korunması ve tasarrufta bulunulması tavsiyelerinde bulunmuştur. Zabıtlara yansıdığı kadarıyla Ali Naki Paşa görüşlerini şu ifadelerle dile getirmiştir:

*“Memurunin maaşı azdır diyorlar. Ben şimdi bir misal göstereyim: O da Kosova valisi Rifat Paşa'dır. Pek muktedir, pek afif bir zattır, iki sene evvel Tırhala'da idi. 9.000 kuruş maaşı vardı. Pek âlâ arabasıyla ve gayet istikametle idare olunurdu; şimdi, mesmuata göre 40.000 kuruş maaş veriyorlar. Buna iktidarımız var mıdır? İdare-i maliyemizi muhafaza edelim. Konsolit düştü. Kaimenin itibarı kalmadı. Biz hâlâ masrafi düşünmezsek daha fena oluruz. Böyle vermekle idarece müşkülât daha çoğalacaktır.”*²⁰

14 Mayıs 1877 tarihinde Meclis-i Mebusanın gündemine İntihab-ı Mebusan Kanunu gelmiştir.²¹ Mebusan seçimlerinin usul ve esaslarının tespiti için hazırlanan bu kanun taslağının birinci maddesi seçim bölgelerinin tespitine yöneliktir. Buna göre her bir sancak “daire-i intihabiyye” şeklinde isimlendirilen bir seçim bölgesi olarak kabul ediliyordu. Yapılması planlanan bu düzenlemeyi bazı milletvekilleri eleştirmişlerdir. Mebusların karşı çıktıkları ve eleştirdikleri husus, seçim bölgesinin vilayet değil sancak olarak belirlenmesiydi. Örneğin Halep Mebusu Manok Efendi, seçim bölgesinin vilayet olarak belirlenmesi durumunda daha liyakatli kişilerin seçilebileceği görüşündeydi. Ali Naki Paşa'nın eleştirisi ise seçim bölgesinin daraltılmasının doğuracağı olumsuz sonuçlara ve haksızlıklara yönelik olmuştur. Ona göre vilayet genelinden daha fazla oy alarak seçilebilme ihtimali bulunan bir kişinin sancaktan daha az oy aldığı için seçilememesi bir haksızlıktı. Ali Naki Paşa, görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

17 BOA, İ.DH, 694/48574, 1 Z 1291 (9 Ocak 1875). BOA, DH.SAİDd, 3/938, 29 Z 1260 (9 Ocak 1845).

18 BOA, DH. SAİDd, 3/938, 29 Z 1260 (9 Ocak 1845).

19 Cezmi Eraslan, Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006, s. 50-51.

20 *Meclis-i Mebusan 1293 / 1877 Zabıt Ceridesi*, Yay. haz. Nurten Öztürk, TBMM Basımevi, Ankara, 2023, s. 107.

21 İntihab-ı Mebusan Nizamnamesi hakkındaki tartışmalar için ayrıca bk. İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, C. 1, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1996, s. 124-126.

“Ben de Manok Efendi'nin efkarındayım. İntihapların yalnız sancakça olmasını haksız görürüm. Bizim vilayette beş sancak var. Bunların birisi Ergiri'dir. Mesela ben, Ergiri'de 20 bin rey kazandım. Bir başkası da 21 bin rey kazandı. Ben ondan fazla sair sancaklardan da 20'şer bin kazanırım. Şu hâlde ben 60-80 bin rey kazanmış olduğum halde öteki yalnız Ergiri'de 20 bin, yani benden 1000 ziyade rey kazanmış olduğu için mebus intihap olunur, ben olunamam. Bu haksızdır.”²²

Ali Naki Paşa'nın bu görüşüne Mamüratülaziz Mebusu Mahmud Efendi, seçim bölgesinin vilayet olması durumunda mebusların vilayet merkezinden seçileceğini ifade ederek karşı çıkmıştır. Mahmud Efendi'ye göre her sancak ahalisinin kendi sancağından mebus seçmesi daha yerinde bir uygulama olacaktı çünkü halk “kendi içlerinde olan adamları daha iyi tanır” idi. Ali Naki Paşa, Mahmud Efendi'ye şu şekilde cevap vermiştir:

“Mahmud Efendi'nin sözü bir cihetten yine beni tasdik eder. Kendi içlerinde bulunanları daha iyi tanır, diyor. Ben diyorum ki vilayet yapsın. Devlete ve millete yarayan adamı yalnız kendi sancağı değil, umum vilayet ahalisi bilir ve tanır. Böyle bir adamın intihabını yalnız kendi sancağına bırakmak haksızdır.”²³

Seçim bölgelerinin tespiti konusunda yaşanan tartışmaların sonunda yapılan oylama neticesinde maddenin mevcut haliyle bırakılmasına karar verilmiştir. Ancak Ali Naki Paşa, oy çokluğu ile alınan bu karardan tatmin olmayarak gizli oylama yapılmasını istemiştir. Meclis Başkanlığının bu talebi kabul etmesi üzerine gizli oylama yapılmaya başlanmıştır. Bu esnada kanunun ikinci maddesi okunmaya başlandığı için oylamanın sonucu hakkında bir bilgiye ulaşılammıştır.²⁴

Ali Naki Paşa'nın İntihab-ı Mebusan Kanunuyla ilgili görüşmeler devam ederken görüş belirttiği ve tavsiyede bulunduğu bir diğer husus kanunun mebus olacak kişilerde aradığı salahiyyetlerle ilgili 17. maddesi olmuştur. 15 Mayıs'ta yapılan görüşmeler esnasında 17. maddeye üç şartın daha eklenmesini tavsiye etmiştir. Ali Naki Paşa'ya göre mebus seçilecek kişinin iyi derecede Türkçe bilmesi; belirli bir miktar vergi vermesi ve devlete borcunun bulunmaması da gerekmekeydi. Ali Naki Paşa, görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“17. maddede mebusluğa salahiyyet vermeyen hususat meyanına bir, iki şey daha ilave etmeli. Birincisi iyi Türkçe bilmeyen mebus olamayacağı kaziyesidir; zira adam olur ki bir, iki lakırdı beller; amma kavanin-i nizamatin mezayasına varmaz. İkincisi: Devlete az, çok vergi verir olmalı; zira devlete vergi vermez ve züğürtten olursa ondan ne hayır gelir? Hiç olmazsa ‘500 kuruş vergi verenler’ demeli. Salisen: ‘Zimmet-i miriyesi olmayanlar’ demeli.”²⁵

Bir Arnavut olan Ali Naki Paşa'nın seçilecek milletvekillerine iyi derecede Türkçe bilmelerinin şart koşulmasını istemesini ileride yapılacak olan seçimlerde kendisine bir avantaj sağlamak düşüncesinde olduğu şeklinde izah etmek çok da insafli bir yaklaşım olmayacaktır. Ali Naki Paşa'nın esas amacı imparatorluğun dört bir tarafından gelen farklı etnik ve dinî mensubiyetleri bulunan mebusların meclis faaliyetlerine aktif bir şekilde katılımlarının ve devlet yönetiminde söz sahibi olabilmelerinin sağlanabilmesiydi. Zira Kanun-i Esasi'nin 18. maddesinde devlet hizmetinde

22 Meclis-i Mebusan 1293 / 1877 Zabıt Ceridesi, s. 187.

23 Meclis-i Mebusan 1293 / 1877 Zabıt Ceridesi, s. 187.

24 Meclis-i Mebusan 1293 / 1877 Zabıt Ceridesi, s. 188.

25 Meclis-i Mebusan 1293 / 1877 Zabıt Ceridesi, s. 192.

istihdam olunmak için devletin resmî dili Türkçeyi bilmek şart koşulurken 68. maddede mebus seçilmesi caiz olmayacaklar arasında “Türkçe bilmeyen” kişiler de sayılmıştır. Aynı maddenin son cümlesinde “Dört seneden sonra icra olunacak intihaplarda mebus olmak için Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak dahi şart olacaktır” ifadesi de yer almaktaydı. Ali Naki Paşa’nın tavsiyesi beraberinde uzun tartışmaları getirmiştir. Ali Naki Paşa ve bazı mebuslar, seçilecek mebuslarda Türkçeyi iyi bilmek şartının aranması hususunda ısrarcı davranmışlarsa da Kanun-i Esasi’de “Türkçeyi bilmek” yazıyor olması gerekçe gösterilerek ilgili maddenin bu kısmının olduğu gibi kalmasına karar verilmiştir. Devlete borcu olanların mebus olamamaları yönündeki tavsiyesi bu durumdaki kişilerin mebus olmaları ihtimali bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Mebus olacak kişinin vergi veriyor olması yönündeki tavsiyesi ise vergi vermediği halde elli bin kişinin oyunu alabilen bir kişinin “en emin bir adam olacağından mebus olmak için vergi vermek lazım gelmeyeceği” görüşüyle reddedilmiştir.²⁶

Mebusluk Sonrası Görevleri

Meclis-i Mebusan, 28 Haziran 1877’de son toplantısını yaparak birinci dönem çalışmalarını bitirmiş ve tatile girmiştir. Meclisin tatile girmesi üzerine Ali Naki Paşa da memleketi Yanya’ya dönmüştür. Bu arada Haziran 1877’de Meclis-i İdare-i Vilâyet azalığına seçilen Ali Naki Paşa, yaklaşık iki buçuk yıl kadar bu görevi sürdürmüştür. Meclis-i İdare-i Vilayet üyeliğini sürdürürken Borsa Komiseri Abidin Bey (1843-1906)’in başkanlığında oluşturulan komisyona fahri üye olarak katılmıştır.²⁷ 9 Ağustos 1877’de başkanlığına Abidin Bey’in atandığı bu fevkalade komisyonun görevi, Arnavutlardan oluşturulmasına karar verilen birlik için asker toplamak ve askeri nakliye de kullanılmak üzere hayvanlar tedarik etmektir. Arnavut ileri gelenlerinin kararlılıklarından ve vatanperverliklerinden istifade edilmesi düşüncesiyle kurulan komisyonun başkanlığını yürüten Abidin Bey’in İstanbul’a dönmesi üzerine başkanlığı vekaleten Ali Naki Paşa üstlenmiştir.²⁸

Meclis-i Mebusanın yeni dönemi için yapılan seçimler Ali Naki Paşa için başarılı geçmemiştir. Fransız başkonsolosunun Yanya’daki yardımcısı, 9 Kasım 1877 tarihli mektubunda, 8 Kasım 1877 tarihli Yanya Vilayet Gazetesindeki bir haberi özetleyerek, Ali Naki Paşa’nın Meclis-i Mebusanın ikinci dönemi için yapılan seçimlere katıldığını ancak sadece 21 oy alarak başarısız olduğunu ve sıralamada beşinci sırada yer aldığını ifade etmiştir.²⁹

1879 yılında 750 kuruş maaşla Yanya Vilayeti İstinaf Mahkemesi üyeliğine seçilen Ali Naki Paşa, beş ay kadar bu görevi sürdürmüştür. Giritli Mustafa Asım Paşa (ö. Kasım 1891)’nin Yanya Valiliği esnasında Ağustos 1879’da 6.000 kuruş maaşla Yanya Vilayeti Ergiri Sancağı Mutasarrıflığına vekaleten tayin edilmiştir. Yaklaşık yirmi iki ay bu görevde bulunduktan sonra henüz memuriyeti Bâb-ı Âli tarafından tasdik edilmemiş olduğu halde şahsi işlerini gerekçe göstererek istifa etmiştir.³⁰ 1881 yılının Haziran ayında görevinden ayrılan Ali Naki Paşa, kendi

26 *Meclis-i Mebusan 1293 / 1877 Zabıt Ceridesi*, s. 192-193.

27 BOA, DH.SAİD, 3/938, 29 Z 1260 (9 Ocak 1845).

28 BOA, İ.DH, 752/61391, 28 B 1294 (8 Ağustos 1877). BOA, İrade Şûra-yı Devlet (İ.ŞD), 36/1854, 27 L 1294 (4 Kasım 1877). BOA, ŞD.SAİD, 30/6, 1260 (1844/1845).

29 Bilmez, Clayer, *agm.*, p. 164.

30 BOA, ŞD.SAİD, 30/6, 1260 (1844/1845). Skendi’nin verdiği bilgiye göre Değiş Paşa’yı Kuzey Arnavutluk’a gönderen Bâb-ı Âli, diğer taraftan Prizren Birliğinin güney kolunu nasıl ortadan kaldıracakını düşünüyordu. Yanya Valisi Mustafa Asım Paşa’ya Arnavutları bölmesi emri verilmiştir. Yanya’nın kurtarıldığı haberini yayan Vali, bazı ileri gelenlerin desteğini elde etmiştir. Derviş Paşa ile

ifadesine göre Ergiri’de asayışı temin etmiş ve hatta bu nedenle görevinden ayrıldıktan sonra Bâb-ı Âli tarafından gönderilen bir telgrafla taltif edilmiştir.³¹

Kaleme aldığı 2 Eylül 1884 tarihli Tercüme-i Hal varakasında ifade ettiğine göre üstlendiği görevlerde gösterdiği başarılarından dolayı 1877’den 1880’e kadar Müşir Çerkez Abdi Paşa (ö. 1880), Ahmed Hamdi Paşa (1826-1885), Müşir Hasan Tahsin Paşa (1845-1918) ve Mustafa Asım Paşa (ö. 1891) çeşitli tarihlerde Bâb-ı Âli’den rütbesinin mîrimîrânlığa yükseltilmesini istemişlerse de bu gerçekleşmemiştir. Ali Naki Paşa, söz konusu talepleri ve beklentisini şu şekilde kaleme almıştır: “Gerek Ergiri Mutasarrıflığı hengamında ifaya muvaffak olduğum hüsn-i hizmete ve gerek komisyon-ı mezkurda ve asakir-i şahanenin tedarik-i muayyenatıyla levazım-ı sairesinde min gayr-i haddin ettiğim hizmet ve muavenete mükâfaten müteveffa Müşir Çerkez Abdi Paşa tarafından 94 sene-i hicriyesinin şehir-i saferinde Yanya vali ve kumandanlığından rütbe-i haliyemin mîrimîrânlık raddesine terfiyle taltifim zımında Bâb-ı Âli ve Makam-ı Seraskeri canib-i samilerine ve yine sene-i merkumede umum kumandan müşir devletlu Ahmed Hamdi Paşa hazretleri de makam-ı sadarete ve müteakiben 96 sene-i hicriyesinin zilkadesinde kezalik umum kumandan Müşir Hasan Tahsin Paşa hazretleri dahi makam-ı Sadaretle 97 sene-i hicriyesinin zilkadesinde makam-ı seraskeriye ve sabık Yanya Valisi devletlu Mustafa Asım Paşa hazretleri de 97 sene-i hicriyesinde Dahiliye Nezaret-i celilesine arz ve inha buyurmuşlar ise de mezkur mîrimîrânlık payesinin ihsanı mukadder olamamıştır.”³² Bu ifadelerin kaleme alınmasından iki yıl sonra Ali Naki Paşa’ya 5 Haziran 1886’da mîrimîrânlık rütbesi tevcih edilmiştir.³³

Abdülhamid’e karşı muhalif hareketlerin ve Arnavut ulusçuluğunun hız kazandığı bir dönemde 15 Haziran 1892 tarihinde Sadaret makamı ile Zabita Nezareti arasında gerçekleşen bir yazışmadan anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Yanya’da birkaç Müslüman ve Rum tarafından bir komite kurulmasına yönelik çalışmalar yapılmakta olduğuna dair bilgiler alınmaktaydı. Alınan duylara bağlı olarak bazı isimler şüpheli addedilerek gözetim altına alınmıştır. Bu isimlerden biri de Yunanlılarla münasebeti ve dostluğu bulunduğu belirtilen Ali Naki Paşa idi. Sadareten Zabita Nezareti’ne gönderilen 15 Haziran 1892 tarihli bir yazıyla İstanbul’da bulunan Ali Naki Paşa’nın zabıtaca takip edilmesi istenmiştir.³⁴ Ali Naki Paşa’nın bahsi geçen Yunanlılarla münasebeti ve dostluğunun mahiyetinin ne olduğunu tespit etmek mümkün olmamıştır.

Şûra-yı Devlet Azalığına Tayini

Hakkında duyulan şüpheden ve takip edildiğinden haberdar olup olmadığını bilmediğimiz Ali Naki Paşa, 29 Ağustos 1892’de Rumeli Kumandanı Derviş Paşa (1812-1896)’ya bir mektup yazarak taltif ettirilmesi talebinde bulunmuştur. Mektubunda saltanata olan sadakatini ifade ettikten sonra Yanya Meclis-i İdare-i Vilayet azalığı ve Ergiri sancağı mutasarrıflığı görevlerinde bulunduğunu belirterek bilhassa son vazifesinde Permedi kazasında eşkıya tarafından kaçırılan

aynı politikayı izleyerek Birliğin önemli isimlerinden Mehmed Ali Vrioni’yi Berat’a, Ali Naki Paşa’yı Ergiri’ye atamıştır. Stavro Skendi, *The Albanian National Awakening 1878-1912*, Princeton University Press, Princeton 1967, p. 107. s. Nathalie Clayer, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri Avrupa’da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2013, s. 199.

31 BOA, ŞD.SAİD, 30/6, 1260 (1844/1845).

32 BOA, ŞD.SAİD, 30/6, 1260 (1844/1845).

33 BOA, DH.SAİDd, 3/938, 29 Z 1260 (9 Ocak 1845). BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT), 1353/27, 4 L 1303 (6 Temmuz 1886).

34 BOA, Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM), 500/54, 28 L 1307 (10 Haziran 1890).

esirlerin kurtarılmasında gösterdiği gayrete değinmiştir. Mutasarrıflıktan ayrıldıktan sonra İstanbul'da ikamet etmeye başladığını ifade eden Ali Naki Paşa, Derviş Paşa'dan rütbesinin bir derece yükseltilerek Şûra-yı Devlet fahri azalığıyla taltif edilmesini istemiştir. Ali Naki Paşa'nın mektubuna kayıtsız kalmayan Derviş Paşa, aynı gün kaleme aldığı bir arıza ile kendisine iletilen talepten Yıldız'ı haberdar etmiş ve konu hakkındaki görüşlerini paylaşmıştır. Derviş Paşa, Ali Naki Paşa'nın üstlendiği çeşitli görevlerde devlete güzel hizmetler sunmuş olduğunu özellikle son görevi Ergiri Mutasarrıflığında yararlılığının görüldüğüne değinmiştir. Derviş Paşa, Ali Naki Paşa'nın saltanat-ı seniyye uğrunda fedakârca ve sadakatle hizmette bulunan Arnavutluk hanedanından Malik Paşa'nın oğlu olduğuna dikkat çekmiştir. Ali Naki Paşa'nın iyiliksever ve saltanatın sadık bir bendesi olduğunu ifade eden Derviş Paşa, Ali Naki Paşa'nın Arnavutluk'taki nüfuzuna dikkat çekerek devletçe hizmetinden istifade edilebileceğini bu nedenle talebinin karşılanmasının uygun olacağını belirtmiştir. Derviş Paşa, arızasını sonlandırırken iki gün sonra 31 Ağustos'ta kutlanacak olan cülus yıldönümünün yaklaştığını belirterek isteklerinin kabulünü talep etmiştir. Derviş Paşa'nın Ali Naki Paşa adına ilettiği talepleri 31 Ağustos'ta II. Abdülhamid tarafından kabul edilmiş ve Yıldız, evrakı Bâb-ı Âli'ye havale ederek gerekli işlemlerin yapılmasını istemiştir.³⁵

Padişahın iradesi ile Şûra-yı Devlet azalığına tayini için gerekli işlemlerin yapılması istenmiş olmasına rağmen Ali Naki Paşa'nın uzun bir süre görevine başlayabilmesi mümkün olmamıştır. 13 Eylül 1892'de Müşir Derviş Paşa'ya gönderdiği arzuhalle Şûra-yı Devlet azalığına tayiniyle ilgili işlemlerin tamamlanmadığını belirterek eğer atanması gerçekleşmez ise üzgün bir halde memleketine dönmek zorunda kalacağını bildirmiştir. Yıldız, konuyu 27 Eylül'de Bâb-ı Âli'ye havale etmişse de bir sonuca ulaşılması mümkün olmamıştır.³⁶ Bundan dolayı Nisan 1893'te kaleme aldığı bir arzuhalle tayiniyle ilgili gecikme hakkında bilgi almaya çalışmıştır.³⁷ Arzuhaline nasıl bir cevap aldığını tespit edemediğimiz Ali Naki Paşa, Şûra-yı Devlet azalığına atanmasıyla ilgili sürecin tamamlanmasını beklerken 30 Mayıs 1896'da uhdesine terfian Rumeli Beylerbeyliği payesi verilmiştir.³⁸ Bu taltiften bir müddet sonra 1 Temmuz 1900 tarihinde ikinci rütbeden Osmanî Nişanı ihsan buyrulmuştur.³⁹ Gündeme gelişinden yaklaşık sekiz yıl sonra 9 Ekim 1900 tarihinde çıkarılan bir irade ile Ali Naki Paşa, 7500 kuruş maaş tahsisiyle Şûra-yı Devlet azalığına tayin edilmiştir.⁴⁰ 5 Aralık 1901 tarihinde ise çalışmalarından dolayı rütbe-i bala tevcih edilmiştir.⁴¹

Ali Naki Paşa, Şûra-yı Devlet Maliye Dairesindeki görevinin yanı sıra sahip olduğu geniş arazi ve çiftliklerle de ilgilenmiştir. 4 Haziran 1901'de Şûra-yı Devlet Riyasetine vermiş olduğu bir dilekçeyle Teselya'da bulunan çiftliklerini satmak üzere Yunanistan'a gitmek için üç ay süreyle

35 BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV), 66/42, 7 S 1310 (31 Ağustos 1892).

36 BOA, Y.MTV, 68/13, 3 Ra 1310 (25 Eylül 1892).

37 BOA, DH.MKT, 11/41, 23 N 1310 (10 Nisan 1893).

38 BOA, İrade Taltifat (İ.TAL), 97/8, 17 Z 1313 (30 Mayıs 1896).

39 BOA, DH.SAİDd, 3/938, 29 Z 1260 (9 Ocak 1845).

40 BOA, İ.DH, 1378/17, 14 C 1318 (9 Ekim 1900). BOA, Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD), 3194/48, 18 C 1318 (13 Ekim 1900). BOA, BEO, 1561/117069, 16 C 1318 (11 Ekim 1900). Ali Naki Paşa'ya Şûra-yı Devlet azalığına atandığı tarihten Şubat 1316 (Şubat 1901)'e kadar geçen süre boyunca ödenecek olan 38.750 kuruşun 1316 (1901) senesi bütçesinin maaş kısmına zam ve ilavesi için Maliye Nezaretiyle yazışmalar yapılmıştır. BOA, DH.MKT, 2422/128, 7 B 1318 (31 Ekim 1900). BOA, BEO, 1577/118206, 13 B 1318 (6 Kasım 1900). BOA, BEO, 1589/119127, 4 Ş 1318 (27 Kasım 1900).

41 BOA, İ.TAL, 266/79, 24 Ş 1319 (6 Aralık 1901).

izin talebinde bulunmuştur.⁴² Bu talebinden yaklaşık iki yıl sonra 14 Mayıs 1903'te yeni bir dilekçe vererek memuriyeti nedeniyle ilgilenemediği arazilerinin yabancılara eline geçtiğini, gelirlerinin düştüğünü ve çeşitli davaların açıldığını belirterek Teselya'ya gitmek üzere üç ay izin talebinde bulunmuştur.⁴³

Çocukları

Ali Naki Paşa, Emine Behice Hanım ile evlenmiştir. Behice Hanım, bir dönem Yanya Mebusluğu da yapan Arnavut Mehmed Ali Vrioni (1842-1895)'nin üçüncü eşi Mihri Hanım'ın kız kardeşi idi ve Tuapseli bir Çerkez idi.⁴⁴ II. Abdülhamid döneminin karakteristik bir özelliği olarak saltanata dolayısıyla devlete sadakati ve iyi hizmetleri görülen kişiler terfi ve taltif ettirilirken annelerine veya hanımlarına da Şefkat Nişanı verilmesi oldukça yaygın karşılaşılan bir uygulamaydı. Emine Behice Hanım'a da 18 Eylül 1899 tarihinde ikinci rütbeden Şefkat Nişanı verilmiştir.⁴⁵

Ali Naki Paşa ve Emine Behice Hanım'ın Ahmed Müfid, Ayetullah, Mahmud Ekrem ve Ali Sedad isimlerinde dört oğulları ile Hatice isiminde bir de kızları olmuştur. Yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Beyrut Valisi Halil Paşa'nın oğlu Ali Dilaver Bey ile evli olan Hatice Hanım, 12 Haziran 1908 tarihinde Beyrut'ta vefat etmiş ve cenazesi İstanbul'a nakledilmiştir.⁴⁶ Söz konusu şüpheli ölüm nedeniyle Arnavut olan Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa, aynı zamanda akrabası olan ve aralarında ailevi nedenlerle birtakım anlaşmazlıkların bulunduğu Halil Paşa'yı görevinden almıştır.⁴⁷

Ahmed Müfid Bey (1878-1927), 1878 yılında Libohova'da doğmuştur. Yanya'da Türkçe, Fransızca ve Rumca öğrendikten sonra iki yıl da Dersaadet Mekteb-i İdadisine devam etmiştir. Yükseköğrenimini Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'de tamamlamıştır. Ala derece ile mezun olduğu okuldan aldığı diplomanın tarihi 14 Ağustos 1897'dir.⁴⁸ Daha eğitimi devam ederken 17-18 yaşındayken 31 Ağustos 1895 tarihli bir irade ile uhdesine rütbe-i saniye sınıf-ı mütemayizi tevcih

42 BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS), 416/80, 26 S 1319 (14 Haziran 1901).

43 BOA, Y.A.HUS, 448/58, 20 S 1321 (18 Mayıs 1903).

44 Bilmez-Clayer, *agm.*, p. 166.

45 BOA, İ.TAL, 187/57, 12 Ca 1317 (18 Eylül 1899).

46 BOA, BEO, 3334/249988, 14 Ca 1326 (14 Haziran 1908). BOA, İrade Hususi (İ.HUS), 167/32, 13 Ca 1326 (13 Haziran 1908). O günlerde Bükreş şebkenderi olarak görev yapan Ahmed Müfid Bey'e cenaze merasimine katılması için izin verilmiştir. BOA, BEO, 3334/250032, 13 Ca 1326 (13 Haziran 1908). Daha önce Amedi-i Divan-ı Hümayun Hülefalığına tayin edilmiş olan Ali Dilaver Bey, 30 Eylül 1903 tarihli bir irade ile Beyrut Valisi olan babası Halil Paşa'nın refakatinde bulunması için Beyrut'a gönderilmiştir. BOA, İ.HUS, 110/36, 8 B 1321 (30 Eylül 1903).

47 Zafer Orha, *Beyrut Vilayeti'nde Osmanlı İdaresi (1887-1909)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2017, s. 55. Avlonyalı Ferid Paşa'nın eşi Rafet Hanım, Hatice Hanım'ın amcası Âdem Safiyyüddin Bey'in kızıydı. Ayrıca Avlonyalı Ferid Paşa'nın kardeşi Süreyya Bey'in kızı Necat Hanım, Ayettullah Bey'le diğer kızı Fazilet Hanım da Mahmud Ekrem Bey'le evliydi. Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, çev. Atilla Dirim, İletişim Yay., İstanbul 2006, s. 41. Ekrem Bey, Halil Paşa ile büyükannesinin kuzen olduklarını, 1904 yılında Beyrut'a gittiğinde tanıştığını ifade ettiği Halil Paşa'nın oğlu ve yeğeniyle arkadaşlık ettiğini ifade etmiştir. Avlonyalı Ekrem Bey, *age.*, s. 112.

48 BOA, Hariciye Nezareti Sicill-i Ahval (HR.SAİD), 14/10, 29 Za 1324 (14 Ocak 1907). BOA, DH.SAİDd, 92/21, 29 Z 1295 (24 Aralık 1878).

buyurulmuştur.⁴⁹ Mekteb-i Hukuk'tan mezuniyetinden hemen sonra, 29 Temmuz 1897'de Brüksel Sefareti Fahri Ataşeliğine atanmıştır.⁵⁰ 28 Ekim 1898'de aynı yerde İkinci Katıplığe tayin edilen Ahmed Müfid Efendi'ye vazifesinde göstermiş olduğu başarısından dolayı 5 Ocak 1899'da dördüncü rütbeden Osmanî Nişanı verilmiştir. 12 Şubat 1901'de vazifesini yerine getirirken gösterdiği gayretinden dolayı rütbe-i ula sınıf-ı sanisi tevcih buyurulmuştur.⁵¹ 1 Mart 1901'de Brüksel Sefareti Başkatıplığına terfi ettirilen Ahmed Müfid Bey, 7 Mayıs 1904'te Bern Sefareti Başkatıplığına tayin edilmiştir.⁵² 10 Haziran 1905'te Yenişehir Başşehbenderliğine tayin edilmiştir.⁵³ Bu görevleri esnasında 1903 yılında İran devleti tarafından üçüncü rütbeden Şir-i Hurşit Nişanıyla, 1905 yılında da Belçika hükümeti tarafından dördüncü rütbeden Leopold Nişanıyla ödüllendirilmiştir.⁵⁴ 25 Mart 1905'te o güne kadar bulunduğu memuriyetlerindeki başarısından dolayı ikinci rütbeden Mecidi Nişan-ı Zışanı ile taltif edilmiştir.⁵⁵ 9 Aralık 1908'de 49 oy alarak Ergiri mebusu seçilmiştir. Hariciyedeki görevleri nedeniyle Meclis-i Mebusanda Hariciye Encümeni Zabıt Kâtipliği görevinde bulunmuştur.⁵⁶ 1912 yılında Arnavutluk'un bağımsızlığı sürecinde ve sonrasında önemli siyasi roller üstlenmiştir.⁵⁷ Ahmed Müfid Bey, ailesi hakkında bilgilerin de yer aldığı "Tepedelenli Ali Paşa (1744-1822)"⁵⁸ ile Osmanlı sonrası Arnavutluk siyasetine dair anılarını içeren "Politika ime ndë Shiperi 1916-1920" isimli kitapların da yazarıdır.⁵⁹

24 Ocak 1882'de Ergiri'de doğan Mahmud Ekrem Bey, İstanbul'daki Fransız Lisesindeki eğitiminin ardından Brüksel'deki Harp Okulu'na devam etmiştir. 1904-1909 yılları arasında Osmanlı Ordusu 5. Süvari Alayı'nda subay olarak görev yapmıştır.⁶⁰ Osmanlı ordusunda Süvari Binbaşısı olarak görev yaparken çıkarılan Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu ile rütbesi mülazım-ı saniliğe indirilmiş olan Mahmud Ekrem Bey, askerlik mesleğinden affını talep etmiştir. 13 Kasım 1909 tarihinde çıkarılan bir irade ile istifası kabul edilmiş ve böylece askerlikten ayrılmıştır.⁶¹ Bu

49 BOA, İ.TAL, 84/11, 10 Ra 1313 (31 Ağustos 1895).

50 BOA, İrade Hariciye (İ.HR), 355/33, 28 S 1315 (29 Temmuz 1897). BOA, Hariciye Nezareti Tahrirat (HR.TH), 198/46, 2 Ağustos 1897.

51 BOA, DH.SAİDd, 92/21, 29 Z 1295 (24 Aralık 1878).

52 BOA, DH.SAİDd, 92/21, 29 Z 1295 (24 Aralık 1878).

53 BOA, BEO, 2597/194703, 7 R 1323 (11 Haziran 1905).

54 BOA, DH.SAİDd, 92/21, 29 Z 1295 (24 Aralık 1878). Dördüncü rütbeden Leopold Nişanı alması hakkında bk. BOA, HR.TH, 331/72. BOA, BEO, 2783/208663, 21 M 1324 (17 Mart 1906).

55 BOA, İ.TAL, 388/32, 29 M 1324 (25 Mart 1906).

56 İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, C. 2, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s. 594.

57 Ramazan Mızrak, *II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusanında Arnavut Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri*, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt 2023. Ayrıca bk. Peter Bartl, "Libohova, Mufid Bey", *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, Bd. 3. Hgg. Mathias Bernath / Felix von Schroeder, München 1979, p. 31-33 [Online]; URL: <https://www.biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=1250>, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

58 Ahmed Müfid, *Tepedelenli Ali Paşa 1744-1822*, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1324.

59 Uğur Sezer, *Arnavut Ulusal Hareketi Sırasında İstanbul Arnavut Toplumunun Faaliyetleri (1839-1912)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2023, s. 174.

60 Peter Bartl, "Libohova, Ekrem Bey" *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, Bd. 3. Hgg. Mathias Bernath / Felix von Schroeder, München 1979, p. 30-31 [Online]; URL: <https://www.biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=1249>, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

61 BOA, İrade Askeri (İ.AS), 96/54, 29 L 1327 (13 Kasım 1909). BOA, BEO, 3663/274697, 2 Za 1327 (15 Kasım 1909). BOA, Hariciye Nezareti İdare (HR.İD), 90/31, 13 Kasım 1918. BOA, HR.İD, 87/93, 25 Ağustos 1918.

tarihten sonra bir dönem Bozcaada Kaymakamlığı yapan Mahmud Ekrem Bey, Temmuz 1911'de Avlonya Kaymakamlığına⁶² Mart 1912'de de Çamlık (Reşadiye) Mutasarrıflığına atanmıştır.⁶³ Balkan Harbi'nden sonra hayatını Arnavutluk'ta sürdüren Mahmud Ekrem Bey, 1924 yılında Arnavutluk'un Roma elçisi olarak görevlendirilmiştir. Bu tarihten yaklaşık iki yıl sonra 1927 yılında çok dikkat çekici bir şekilde yine Roma'ya bu defa ataşemiliter olarak atanmıştır. Bu atama Türk Dışişleri Bakanlığı yazışmalarına eski Osmanlı ordusu subaylarından Ekrem Bey Libohova'nın daha önce elçi olarak görev yaptığı Roma'ya kaymakam rütbesiyle ataşemiliter olarak atandığı ve bu atamanın Tiran'da oldukça garipsendiği şeklinde yansımıştır.⁶⁴ Mahmud Ekrem Bey, Kral Ahmet Zogu döneminde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.⁶⁵ 1943 yılında Arnavutluk Başbakanı da olan Ekrem Bey, 1948 yılında Roma'da vefat etmiştir.

Ali Sedad Bey, Dersaadet İdadi-i Leylisinden mezun olduktan sonra Brüksel'e giderek askeri okula kaydolmuş ve süvari eğitimi almıştır. 1898 yılında okuldan mezun olmuştur. Askeri bir sığata sahip olmayan Ali Sedad, mezuniyeti sonrası Brüksel'de staj yapabilmek için kendisine mülazım-ı evvelik rütbesi verilmesi için Brüksel Sefareti üzerinden teşebbüste bulunmuştur. Seraskerlik makamının ordunun süvari zabıtine ihtiyaç duymadığı gerekçesiyle pek de sıcak bakmadığı bu talebin neticesinin ne olduğu tespit edilememiştir.⁶⁶ Ali Sedad Bey, 18 Haziran 1906'da Selanik'te vefat etmiştir. Annesi Behice Hanım ve kardeşi Ahmed Müfid Bey, aynı gün vermiş oldukları arzuhallerle babası Ali Naki Paşa'nın kabrine defnedilmek üzere Ali Sedad'ın naaşının İstanbul'a sevk edilmesi için izin verilmesi talebinde bulunmuşlardır.⁶⁷

Ayetullah Bey, Mekteb-i Sultani'den mezun olduktan sonra Lozan Üniversitesi'nde hukuk eğitimi almıştır. Fransızca, Arnavutça ve Rumca bilen Ayetullah Bey, 29 Ekim 1902'de Hariciye Nezaretine vermiş olduğu bir arzuhalle tahrirat-ı hariciye kalemine "çerağ" alınması talebinde bulunmuş ancak isteği gerçekleşmemiştir.⁶⁸ Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesinde görev yapan Ayetullah Bey'e 24 Haziran 1903'te rütbe-i salise tevcih buyrulmuştur.⁶⁹ Babasının vefatından birkaç ay sonra 1904 yılının Mayıs ayında kişisel işlerini yoluna koymak için Ergiri'ye gitmek üzere izin almıştır.⁷⁰ Ayetullah Bey, bu tarihten sonra devlet memuriyetinden ayrılarak çiftlikleriyle ilgilenmek üzere Teselya'ya gitmiştir. Memuriyetten ayrılmış olmasına rağmen 14 Temmuz 1908'de rütbe-i ûlâ sınıf-ı sanisi tevcih buyrulmuştur.⁷¹

62 BOA, BEO, 3923/294167, 6 Ş 1329 (2 Ağustos 1911).

63 BOA, BEO, 4052/303874, 3 B 1330 (18 Haziran 1912).

64 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi (TDA), 541/44102-208974-42. TDA, 541/44102-208974-43.

65 TDA, 541/44142-209313-5.

66 BOA, Y.MTV, 184/50, 13 B 1316 (27 Kasım 1898).

67 BOA, BEO, 2853/213904, 25 R 1324 (18 Haziran 1906).

68 BOA, Y.MTV, 236/2, 1 Ş 1320 (3 Kasım 1902). Maarif-i Umumiyye Nezareti ile Mekteb-i Hukuk-ı Şahane Müdüriyeti arasında gerçekleşen 29 Mayıs 1903 tarihli bir yazışmada Ayetullah Efendi'nin Mekteb-i Hukuk son sınıf öğrencileriyle birlikte sınava girmek istediği bilgisine yer verilmiştir. BOA, Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF.MKT), 713/27, 18 Ra 1321 (14 Haziran 1903).

69 BOA, İ.TAL, 305/57, 28 Ra 1321 (24 Haziran 1903).

70 BOA, DH.MKT, 853/18, 5 Ra 1322 (20 Mayıs 1904).

71 BOA, Y.A.HUS, 523/103, 16 C 1326 (16 Temmuz 1908). BOA, İ.TAL, 454/11, 15 C 1326 (15 Temmuz 1908).

Vefatı

Şûra-yı Devlet Maliye Dairesi Azası Ali Naki Paşa, 1904 yılı Şubatının son günlerinde hastalanmıştır. Rahatsızlığının başlamasından yaklaşık bir hafta sonra Şişli’de ikamet ettiği evinde 5 Mart’ı 6 Mart’a bağlayan gece vefat etmiştir. 60 yaşındaki Ali Naki Paşa’nın vefatı Sabah gazetesinin 6 Mart 1904 tarihli nüshasında şu ifadelerle yansımıştır:

“*Cenab-ı Hak ömr ü şevket-i şahaneyi müzdead buyursun.*

Şûra-yı Devlet azasından ve Yanya Vilâyeti eşrafından Malik Paşazade Naki Beyefendi’nin bir haftadan beri duçar olduğu hastalıktan rehayap olamayarak dün gece Şişli’de ikamet ettiği hanede irtihal-i dar-ı beka eylediği maatteessüf istihbar kılınmıştır. Cenazesi yarınki pazartesi günü sabahı hanesinden kaldırılarak Erenköy’ünde tehiyye edilen medfen-i mahsusasına vedia-i rahmet-i ilahiye kılınacaktır.

*Rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsiaten*⁷²

Ali Naki Paşa’nın kabri Kadıköy’de bulunan Şahkulu Sultan Dergâhı haziresinde bulunmaktadır. Ali Naki Paşa’nın mezar taşı kitabesinde şu ifadeler yer almaktadır:

*Hüvel hayyül baki / Yanyalı Vezir Arslan / Paşa Sülalesinden / Malik Paşazade / Şûra-yı Devlet Azasından / Ve Rütbe-i Bala Ricalinden / Yanyalı Ali Naki / Beyin Ruhuna El-Fatiha / Sene 1322.*⁷³

Ali Naki Paşa’nın vefatıyla boşalan Şûra-yı Devlet azalığına ise 10 Mart 1904’te kardeşi Âdem Safiyuddin Bey atanmıştır.⁷⁴

Sonuç

Yanya’nın köklü ailelerinden Arslan Paşazade sülalesine mensup olan Ali Naki Paşa, aynı zamanda dedesi Âdem Bey’in dayısı olması nedeniyle Tepedelenli Ali Paşa ile de akrabaydı. Söz konusu bu mensubiyetini ve akrabalık bağını hem kendisi hem de babası başta Sicill-i Ahval kayıtlarında olmak üzere çeşitli evraklarda öne çıkarmışlardır. Yanya bölgesinde sahip olduğu nüfuzu Osmanlı hakimiyeti boyunca sürmüş olan ailesi, Osmanlı hanedanına ve saltanatına sadakatlerinin karşılığını fazlasıyla almıştır. Bölgede çok sayıda büyük çiftliklere sahip olduğu anlaşılan ailesi oldukça variyetliydi.

Ali Naki Paşa, Osmanlı Devleti’nin ilk parlamento tecrübesini oluşturan 1877 Meclis-i Mebusanında Yanya Mebusu olarak yer almıştır. Meclisin kısa çalışma süresi içerisinde ele alınan İntihab-ı Mebusan Kanununun müzakereleri esnasında seçilecek mebusların iyi derecede Türkçe bilmeleri gerekliliğini savunması oldukça önemlidir. Yanya ve çevresinde mülkî idarecilik yapan büyük dedeleri gibi bir dönem Ergiri Mutasarrıflığında bulunan Ali Naki Paşa, Derviş Paşa’nın aracılığıyla sancılı bir sürecin ardından Şûra-yı Devlet Azalığına atanmıştır. Buradaki vazifesi esnasında en büyük meşguliyetini sahip olduğu çiftlikler oluşturmaktaydı ki bunlar sadece Osmanlı

72 İrtihal”, *Sabah*, 6 Mart 1904, s. 3.

73 Ali Naki Paşa’nın mezarı ve mezar taşı kitabesine ait görseller ekte sunulmuştur. Görsellere ulaşmamızı temin eden Şahkulu Sultan Dergâhı Genel Koordinatörü Kamber Durna’ya teşekkürü bir borç bilirim.

74 BOA, ŞD, 3195/111, 29 Z 1321 (17 Mart 1904). BOA, DH.MKT, 841/7, 25 M 1322 (11 Nisan 1904). BOA, DH.MKT, 848/89, 21 S 1322 (7 Mayıs 1904). BOA, BEO, 2293/171928, 28 Z 1321 (16 Mart 1904). BOA, İ.DH, 1419/27, 19 Z 1321 (7 Mart 1321).

toprakları içerisinde değil aynı zamanda Yunanistan'da bulunuyordu.

Ali Naki Paşa, çocuklarının iyi eğitim almasını sağlamıştır. Hem Osmanlı ülkesinde hem de yurt dışında almış oldukları eğitimlerle birçok dile hakim olan bilhassa Mahmud Ekrem Bey ve Ahmed Müfid Bey, Osmanlı Devleti'nde ve bağımsızlığı sonrası Arnavutluk'ta çok önemli görevlerde bulunmuşlardır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-1 Asafi Amedi Kalemî (A.AMD), 64/12.

Bab-1 Asafi Divan-1 Hümayun Kalemî (A.DVN), 106/46.

Bab-1 Asafi Divan-1 Hümayun Mühimme Kalemî (A.DVN.MHM), 23/7.

Babialı Evrak Odası Evrakı (BEO), 1561/117069, 1577/118206, 1589/119127, 2293/171928, 2597/194703, 2783/208663, 2853/213904, 3314/248486, 3334/249988, 3334/250032, 3663/274697, 3923/294167, 4052/303874.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH.MKT), 11/41, 841/7, 848/89, 853/18, 1353/27, 2422/128.

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri (DH.SAİDd), 3/398, 92/21.

Hariciye Nezareti İdare (HR.İD), 87/93, 90/31.

Hariciye Nezareti Sicill-i Ahval (HR.SAİD), 14/10.

Hariciye Nezareti Tahrirat (HR.TH), 198/46, 331/72.

İrade Askeri (İ.AS), 96/54.

İrade Dahiliye (İ.DH), 694/48574, 751/61337, 752/61391, 1378/17, 1419/27.

İrade Hariciye (İ.HR), 355/33.

İrade Hususi (İ.HUS), 110/36, 167/32.

İrade Şûra-yı Devlet (İ.ŞD), 36/1854.

İrade Taltifat (İ.TAL), 84/11, 97/8, 187/57, 266/79, 305/57, 388/32, 454/11.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF.MKT), 713/27.

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM), 500/54.

Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD), 3194/48, 3195/111.

Şûra-yı Devlet Sicill-i Ahval İdaresi (ŞD.SAİD), 30/6.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV), 66/42, 68/13, 184/50, 236/2.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS), 416/80, 448/58, 523/103.

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı
Diplomatik Arşivi (TDA)**

Ülkeler – İtalya (541), 44102-208974-42. 44102-208974-43. 44142-209313-5.

Kitap, Makale ve Tezler

“İrtihal”, *Sabah*, 6 Mart 1904, s. 3.

1877 Meclis-i Âyan ve Meclis-i Mebusan Albümü, ed. Halil İbrahim Erbay, TBMM Basımevi, Ankara 2023.

Ahmed Müfid, *Tepedelenli Ali Paşa 1744-1822*, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1324.

Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar (1885-1912)*, çev. Atilla Dirim, İletişim Yay., İstanbul 2006.

Bartl, Peter, “Libohova, Ekrem Bey”, *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, Bd. 3. Hgg. Mathias Bernath / Felix von Schroeder, München 1979, p. 30-31 [Online]; URL: <https://www.biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=1249>, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

Bartl, Peter, “Libohova, Mufid Bey”, *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, Bd. 3. Hgg. Mathias Bernath / Felix von Schroeder, München 1979, p. 31-33 [Online]; URL: <https://www.biolex.ios-regensburg.de/BioLexViewview.php?ID=1250>, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

Bilmez, Bülent, Clayer, Nathalie, “A Prosopographic Study on some ‘Albanian’ Deputies to the First Ottoman Parliament”, *The First Ottoman Experiment in Democracy*, ed. C. Herzog - M. Sharif, Nomos Verlagsgesellschaft, Würzburg 2010, pp. 151-185.

Clayer, Nathalie, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri Avrupa’da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2013.

Eraslan, Cezmi - Olgun, Kenan, *Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006.

Erdem, Alpaslan Fuat, *H. 1319 (M. 1901) Tarihli Yanya Vilayeti Salnamesinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2018.

Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi*, C. 1, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1996.

Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi*, C. 2, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

Kiel, Machiel, “Yanya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, TDV Yay., İstanbul 2013, ss. 317-321.

Meclis-i Mebusan 1293 / 1877 Zabıt Ceridesi, Yay. haz. Nurten Öztürk, TBMM Basımevi, Ankara, 2023.

Mehmed Süreyya, “Mâlik Nâilî Paşa”, *Sicill-i Osmanî*, C. 3, Yay. haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 1996, s. 930.

Mızrak, Ramazan, *II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusanında Arnavut Milletvekilleri ve Siyasî Faaliyetleri*, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt 2023.

Orha, Zafer, *Beyrut Vilayeti'nde Osmanlı İdaresi (1887-1909)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2017.

Sezer, Hamiyet, "Tepedelenli Ali Paşa'nın Oğulları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 17, S. 28 (Mayıs 1995), ss. 155-164.

Sezer, Uğur, *Arnavut Ulusal Hareketi Sırasında İstanbul Arnavut Toplumunun Faaliyetleri (1839-1912)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2023.

Skendi, Stavro, *The Albanian National Awakening 1878-1912*, Princeton University Press, Princeton 1967.

İnternet Kaynakları

<https://sahkulu.com/sahkulu-dergahi-resimleri/> (Erişim Tarihi: 19 Şubat 2024)

Ekler

Ali Naki Paşa, Yanya Mebusu

1877 Meclis-i Âyan ve Meclis-i Mebusan Albümü, ed. Halil İbrahim Erbay, TBMM Basımevi, Ankara 2023, s. 31.

Ali Naki Paşa'nın Mezarı ve Mezar Taşı Kitabesi

<https://sahkulu.com/sahkulu-dergahi-resimleri/> (Erişim Tarihi: 19 Şubat 2024)

Ali Naki Paşa'nın Mezar Taşı Kitabesi

Kaynak: Kamber Durna (Şahkulu Sultan Dergâhı Genel Koordinatörü)